

G. Merva Mária

A GÖDÖLLŐI LÉDA-VILLA TITKAI

Amikor Ady Endre kilencévi kapcsolat után 1912-ben megírta kegyetlen szakító versét, az ELBOCSÁTÓ, SZÉP ÜZENET-et, a Lédaként közismert Diósy Ödönné Brüll Adél kiessett az irodalomtörténet érdeklődési köréből:

*„Általam vagy, mert meg én láttalak
S régen nem vagy, mert már régen nem látlak.”*

A lényegét tekintve jogos is a mellőzés: attól kezdve, hogy megszűnt a költő műsája lenni, hogy már nem kapcsolódott többé „csillag-sorsába”, magánügy mindaz, ami vele történik. Gödöllő számára azonban épp az irodalmi nagyregény után kezdődik Léda története: jóval Ady halála (1919) után kerül kapcsolatba Brüll Adél és férje, Diósy Ödön e Pest környéki településsel.

A Léda-villa szalonja

2001-ben felbukkant egy szalంగarnitúra, ami a gödöllői Léda-villából származik; megvételre ajánlották fel a Gödöllői Városi Múzeumnak. A helytörténet eddig is számon tartotta a Léda-villát, amely ma is megvan, ha kissé átépítve is, ám a meglepetés erejével hatott az a tény, hogy tárgyi emlék is maradt Léda gödöllői életéről. Nem is akármilyen. A XIX. század közepéről származó, fenyőfa alapon topolyagyökér és cseresznyefa borítással készült, tíz darabból álló (vitrin, tálalószekrény, trüfó, asztal, 4 támlás szék, 2 karosszék) bútoregyüttes nagypolgári ízlésről, jólétről tanúskodik. Dr. Szanathy Júlia helyi fogorvos vásárolta meg Léda szalಂಗarnitúráját 1937-ben 800 pengőért, amikor elárverezték a ház berendezését, s most, 96 évesen úgy döntött, hogy megváltik ettől a bútortól. Szerencsére ragaszkodott hozzá, hogy egyben maradjon a garnitúra, noha darabonként már korábban tudta volna értékesíteni.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával a Gödöllői Városi Múzeum megvásárolta a kultúrtörténeti szempontból rendkívül érdekes tárgyegyüttest, mely azután a *Gödöllő, a nyitott város* című állandó helytörténeti kiállítás része lett. Az enteriört Czigány Dezső 1907-es, dedikált Ady-portréja egészíti ki, mert ez a festmény feltételezésem szerint a gödöllői villában, akár a szalonban is lóghatott a falon. Czigány Dezső több portrét készített Adyról, azonban ez az 1907-es volt a legelső és legendáktól övezett: Ady és Léda kapcsolatának földrengésjelzőjeként lett híres. A költő, miután Czigány Dezső nekiajándékozta a képet, Léda párizsi szobájában akasztotta fel. Amikor összevesztek, Ady hazavitte a festményt, amikor kibékültek, visszavitte. Az ELBOCSÁTÓ, SZÉP ÜZENET megírása idején a kép éppen Lédánál volt, és Ady nem kérte vissza. A házaspár halála után Diósy Klára örökölte a gödöllői villával együtt. Némi nyomozás után sikerült kideríteni, hogy jelenleg a Kecskeméti Képtár a boldog tulajdonosa ennek a képnek, melyet egy időre kölcsönadott a gödöllői múzeumnak.

A szalಂಗarnitúra felbukkanása kíváncsivá tett, és igyekeztem minden lehetséges adatot, információt kideríteni a gödöllői Léda-villáról.

A villa

A kétes üzleteiről ismert Diósy Ödön az első világháború alatt hadseregszállítóként meggazdagodott, s még kormányfőtanácsosi címre is szert tett, ami méltóságos úrrá emelte. Munkája Berlinhez kötötte, feleségével együtt ott élt egészen 1925-ig. Időközben azonban, 1923. július 15-én Gödöllőn, a Grassalkovich-kastély szomszédságában, az Erzsébet királyné út 14. szám alatt házat vásárolt, melyet másfél hónap múlva, 1923. szeptember 5-én eladott feleségének, Brüll Adélnak 24 millió koronáért. Ennek a színtelt ügyletnek az volt a célja, hogy egy esetleges pénzügyi csőd vagy kockázatos vállalkozás esetén Diósy elkerülje a személyes felelősségre vonást. Adél haláláig, 1934-ig ez volt az állandó lakóhelyük, noha Budapesten is tartottak fenn lakást, először az Andrássy úton, majd 1933. november 1-jétől a Bajza utcában.

Dénes Zsófia AKKOR A HÁRSÁK ÉPP SZERETTEK... című könyvében tévesen állítja, hogy Diósyék egy Praznovszky nevű mérnöktől vásárolták a gödöllői villát, épp ellenkezőleg, az veszi majd meg a házaspár halála után. A telekkönyvi bejegyzés szerint Kiss Péter Páltól vásárolták az ingatlant, melyen már 1889-ben is állt ház. Azt azonban nem tudjuk, hogy mennyit változtattak Diósyék az épületen. A kétszintes, manzárdtetős, erőteljesen kastélyihletésű, eklektikus stílusban épült ház kívül-belül nagypolgári ízlésre vallott, és a XX. század elejének építési szokásait tükrözte; lehet, hogy az emeletet Diósyék építtették rá.

Van azonban egy kisebb átalakítás, ami dokumentálhatóan tetten érhető Diósyék időszakából. Révész Béla ADY ÉS LÉDA című könyvében közli Ács Dusi felvételét, melyen a gödöllői villa udvar felőli bejáratát láthatjuk, a lépcsőn ül Brüll Adél, ölében három kutyát tartva, mellette áll Diósy Ödön, aki szintén egy kutyát ölel magához. A teraszon, a kertben dús, pompás növényzet, leander és egyéb virág mindenütt. A teraszt bábos korlát díszíti. Révész Béla 1926-ban látogatta meg Adélt Gödöllőn, valószínűleg ekkor készült ez a fotó. A Petőfi Irodalmi Múzeum fotótárában lévő, 1929 táján készült amatőr fotókon viszont félig-meddig már beépítették a hátsó teraszt, a bábos korlát fölé fehérre festett, fából készült, íves apácarács került, amely mögött függőnyt feszítettek ki, nyilván védekezésül az odatűző nap ellen.

A házhoz hatalmas őspark tartozott, 1446 négyszögöl nagyságú terület, mely a Lovarda utcától az Erzsébet királyné útig (ma Ady Endre sétány) húzódott. Szépen ápolt növényzete volt a parknak, a főbejárat előtt a virágokból kiképzett kör közepén szökőkút állt. Ludvig bácsi látta el a kertészi teendőket, slauggal a kezében fotó is maradt róla. A kert Lovarda utca felé eső részén állt a szoba-konyhás kertészlakás. A ház rekonstruált alaprajza szerint a földszinten öt szoba helyezkedett el, a hallból indult az emeletre a szép, faragott, széles tölgyfa lépcső, amely még ma is megtalálható a házban eredeti állapotában. Az emeleten az öt kisebb szobát gardrób, budoár, fürdő és *molykamra* egészítette ki. Itt is volt terasz, mely az udvar felé nézett. Az épülethez zárt és üvegezett folyosóval csatlakoztak a mellékhelyiségek: konyha, kamra, mosókonyha, garázs. A garázs fölött külön lakása volt a sofőrnek.

Brüll Adél 1934-ben halt meg, a következő évben Diósy Ödönt is elvitte a tüdőrák. Ekkor Diósy Ödön Nagyváradon élő édesanyja, özvegy Diósy Ferencné Kaufmann Anna örökölte a villát. 1936-ban azonban ő is meghalt, utána az unokahúg, dr. Adonyi Béláné Diósy Klára lett az örökös. Először a berendezéssel együtt akarta értékesíteni a házat 85 ezer pengőért, ez azonban olyan nagy összeg volt, hogy ennyiért nem akadt vevő a házra. Hónapokon keresztül járt Diósy Klára Nagyváradról a becsüisével Gödöllőre, hogy elárverezze a villa berendezését, ekkor vásárolta meg dr. Szanathy Júlia a már

említett szalngarnitúrát. Ráadásként egy Bécsben vásárolt frakkinget is kapott Diósy ruhatárából (ezt később a gödöllői múzeumnak ajándékozta a fogorvosnő). Szanathy Júlia értesülései szerint a találósze krényt, amelyik a legtekintélyesebb bútordarab az együttesből, állítólag az erdélyi Wenckheim báróéktól vásárolta Brüll Adél. A gödöllői szalonban egy nagy dobogón volt elhelyezve ez a szekrény: lehet, hogy Adél a dobogóval is ki akarta emelni ezt a különleges darabot. Azt is mesélték az árverés idején, hogy Adél Párizsból hozta haza ezt a bútort. A ház berendezésének rendkívül értékes voltára következtethetünk abból a tényből is, hogy kiürítve 24 ezer pengőért kelt el a szép, impozáns villa, tehát berendezve három és félszer annyit ért, mint üresen.

Praznovszky Géza mérnök és felesége, Zachár Ilona, turai malomtulajdonosok vásárolták meg a villát 1937. május 19-én. Minimális átalakítást végeztek a házon, például központi fűtést szereltek be, vasgerendákkal erősítették meg az emeletet, a *molykamrából* fürdőszobát alakítottak ki. Diósyék idején szép porcelánkályhákkal fűtötték a házat. A Praznovszky család 1944-ig zavartalanul birtokolta a házat, ekkor a háborús viszonyok miatt átmenetileg külföldre ment a család. A szovjet katonaság postahivatala költözött az épületbe 1946 januárjáig. Majd visszatért a Praznovszky család, és rendbe hozatta a háborús károkat szenvedett villát. Nem sokáig élvezhette saját tulajdonát, mert az 1950-es államosítás után az emeletre két családot telepítettek be, 1952-ben pedig egyszerűen kitelepítették a Praznovszky családot igen mostoha körülmények közé.

A villát a Katonai Kiegészítő Parancsnokság foglalta el, s csak az 1960-as évek végén költözött ki az épületből. Ezek után a villát tanácsi bérlakásként hat családnak utalták ki, akik szükségleteiknek megfelelően toldozták-foldozták a házat, s ettől erőteljesen tagolt, zaklatott épülettömeg lett belőle. Ma már csak részleteiben őrzi eredeti szépségét, például megmaradt a főhomlokzati ablakok fölötti stukkódíszítés, a hátsó bejárati ajtó vagy belül a faragott tölgyfa lépcső. Az ősparkot felparcellázták, közepén utcát nyitottak, így ma a Batsányi és Hajnóczy utca sarkán található az egykori Léda-villa.

A gödöllői menedék

Brüll Adél nem akart Gödöllőre költözni, még 1924. április 16-án is így írt Révész Bélának Berlinből: (Diósy) „*Engem Gödöllőre egy kis viskóba akar bedugni. Ha ő is ott akar élni velem együtt, akkor én belemegyek mindenbe, de ha az egy nekem készülő börtön akar lenni, úgy nem leszek hajlandó ott maradni, mert sem elég fiatal, sem elég öregnek nem érzem magam arra, hogy beleássam magamat egyedül egy homokszivatagba.*” Mindenesetre készülnek a hazautazásra. 1924. április 24-én Bölöni Györgynek és Bölöni Györgynének ugyancsak Berlinből írja, hogy Párizsba mennek rövid időre: „*Most örült munkában vagyok, ezt a hét esztendőn át ösztöngyűlt holmit összecsomagolni, elküldeni az irodába, bizony nem kis dolog. Párizsból visszajövet minden el lesz küldve Gödöllőre, és állítólag ott fogunk élni egyelőre.*”

Ekkor már egy éven birtokában volt a 150 négyzetméter alapterületű, kétszintes „*kis viskó*” Gödöllőn. Természetesen az ő addigi nagypolgári és kozmopolita életének az lett volna a logikus folytatása, ha Párizsban vagy a Riviérán kap Diósytól a gödöllői-höz hasonló villát. Élete nagy részét külföldön töltötte, iskoláit is Bécsben végezte, Diósyval Szófiában, Párizsban, Berlinben élt. Ha hazajöttek, az Astoriában vagy a Hungáriában szálltak meg. Szülővárosa, Nagyvárad izgalmas hely volt a XX. század elején, ehhez képest Gödöllő unalmas, poros falu, királyi nyaralóhely jellege már kissé megkopott, Erzsébet királyné már nem tűnhetett fel, hogy izgalomban tartsa a közérdeklődést. Ha Brüll Adél reggelenként az udvari teraszon fogyasztotta kávéját, már csak

a Horthy család tagjait láthatta, amint kilovagolnak a kastélyból a kert végén vezető Lovarda utcán át szokásos napi sétájukra évente egy hónapon át. Diósy anyagi kondíciójából azonban csak Gödöllőre futotta.

Az Ady utóéletéhez tartozó és Lédát is érintő élveboncolást ugyancsak jobb lett volna Magyarországtól távol megélni, könnyebb lett volna távol tartani a nagy költő műzsája iránti, szűnni nem akaró érdeklődést. A „Pece-parti Médeia”, ahogyan Hatvany Lajos nevezte, tizenöt évvel élte túl Adyt, akit soha nem hevert ki. Hiába lovagolt vadul a Bois de Boulogne-ban, nem törte ki a nyakát. Hiába hazudta, hogy elégette Ady leveleit, nem hittek neki. Tapintatát, diplomáciai okosságát dicséri Hatvany Lajos és Benedek István is, vagyis azt, hogy az Adyval való szakítás után visszavonult a nyilvánosságtól. Nem adott interjút, nem jelent meg az Ady-ünnepségeken, nem reagált sem a dicsérő, sem a gáncsoló szavakra, nem szólt bele a kritikusok vitáiba. Nem nagyon sikerült szóra bírnia Kenyeres Klárának sem, aki Ady síremlékének 1930-as felavatása után erőszakolt ki egy találkozást Brüll Adéllal. A *Magyar Hírlap* 1930. március 25-i számában megjelent interjú egy belvárosi szállodaszobában készült, Diósyék ugyanis épp ekkor érkeztek vissza külföldről, öt hónapig külföldön utazgattak hatalmas hófehér komondoruk, Pajtás társaságában. Adél szívesebben beszélt a „művelt állat”-ról, mint irodalmi emlékeiről: „...az emlékeim az enyéme. Azt hagyják meg nekem” – hártotta el a kérdéseket. Hivatkozott arra is, hogy ura sem venné jó néven, ha emlékeiről mesélne. Teljes érdektelenséget mutatott azzal a hírrel kapcsolatban is, hogy *Léda* címen darabot írnak, amelynek cselekménye Párizsban játszódik. Arra a kérdésre, hogy miért emlegeti oly gyakran a halált, ezt válaszolta: „Nincs már messze. Nem vagyok egészséges. A szívemmel van baj. De most már tavasz van, jönnek a jó idők. Kiköltözöm Gödöllőre, a villámba. Ott nagyszerű a levegő és gyönyörű minden.” Gödöllő a visszavonulás helyszínévé lett, ami megalkuvás volt Adél számára, de ha már ez adatott neki, igyekezett barátságossá és otthonossá varázsolni a villát.

A ma Máriabesnyőn élő dr. Praznovszky Márta nyugalmazott főorvos kilencéves volt, amikor édesapja megvette a Léda-villát. Szanathy Júlián kívül ő az a hiteles tanú, aki még az eredeti berendezéssel látta a villát. A gyermeklányt elbűvölte a budoár, a szép, míves dobozok, kenceficetartók sokasága, a sárga függönyök, a kifinomult ízlésről és jómódról árulkodó berendezés. A Diósy házaspár továbbra is sokat utazott külföldre, Bécsbe, Badenbe, Meranba, a francia Riviérára, körutat tettek Olaszországban.

Érdekes eljátszani a gondolattal, hogy ki mindenkivel találkozhatott volna Brüll Adél Gödöllőn. Szomszédja volt Ambrus Zoltán, aki 1932-ben bekövetkezett haláláig minden nyarat Lovarda utcai nyaralójában töltött. Unokája, Fallenbüchl Zoltán emlékezete szerint nem érintkeztek Diósyékkal. Ottlik Gézával is találkozhatott volna, akinek édesanyja ugyanabban az időszakban, 1924-ben vett házat a Köztársaság úton, mint Diósyék. Ottlikot már nem tudjuk megkérdezni, vajon tudta-e, hogy a múzsa kertje mellett biciklizett rendszeresen a sportpályára. Összejárhatott volna Nagy Sándor festőművésszel, a gödöllői művésztelep alapító tagjával, aki egész sor tollrajzot készített Ady verseihez (de csak egy illusztrációja jelent meg az ÚJ VERSEK-ben), s erről elragadtatottan írt a költő Lédának 1905-ben. Yvette Bower, Nagy Sándor Cambridgeben élő unokája szerint semmiféle társadalmi érintkezés nem volt a két család között. Bár Nagy Sándor és felesége, Kriesch Laura is művész volt, az Adyra jellemző bohémesség, melybe a férjes asszonnyal való nyílt viszony is beletartozott, Nagy Sándorék erkölcsi felfogásától távol állt. Adélnak *múltja volt*, amikor Gödöllőre került, rossz hírű nőnek számított. Elterjedt az a pletyka, hogy ő is megkapta Ady nemi betegségét, s az emberek a fertőzéstől tartva nem szívesen érintkeztek a házaspárral.

Valószínűleg Adél sem kereste a kapcsolatot a gödöllőiekkel, kivéve a községi orvost, dr. Berente Istvánt, aki a depresszióját kezelte, és a cselédeket, akik szintén helybeliek voltak. 1931-ben hozzá költözött két húga, Berta és a fogyatékos, állandó felügyeletet igénylő Margit. Egyébként állatokkal vette körül magát, valóságos kutyafarmja volt, kilenc német juhászkutyát tartott, mindegyik külön bokszban lakott. A kastélyt is ellátó híres Gyarmathy mészárosról hordták a húst a kutyáknak, külön főztek nekik. Ha télen a pesti lakásukban tartózkodtak, előfordult, hogy Adél csak azért autózott ki Gödöllőre, hogy jó falatokat vigyen a kutyáinak, és ellenőrizze a bánásmódot. Ötvös Béla úgy tudja, hogy Diósyék hálószobája előtt minden éjszaka más kutya őrködött, s „*Lédának ezt a kutyakomédiát főúri kedvtelésnek tartották*”. Székely Aladár is megörököltette 1927-ben Adélt a kedvenc kutyájával, akit állítólag még az ágyába is beengedett. Azt is beszéltek, hogy ettől a kutyától kapta a gyógyíthatatlan bőrbetegséget, orvosi vélemény szerint azonban ez nem igaz, a pemfiguszt nem lehet kutyától szerezni. Az egyik gödöllői bejárónő mesélte, hogy a kedvenc kutya temetésén az egész személyzetnek jelen kellett lennie, és a park legszebb részén perzsaszőnyegbe göngyölve hantolták el. A kutyákon kívül galambokat, tyúkokat tartott. Van egy olyan amatőr felvétel, amelyen Adél átadja magát a madaraknak, valósággal ellepik testét a galambok.

Adél szerette virágokkal és művészi tárgyakkal körülvenni magát. Berta húgának emlékezése szerint lakása mindig tele volt virággal, és a gödöllői házról készült fotókon is hatalmas leanderek díszítik a ház bejáratát. Az orchidea volt a kedvenc virága. A lakás berendezésében is rendkívül igényes volt. Gödöllőre, ahol egyébként 1920-ig a magyarországi szecesszió egyetlen szervezett társulása működött, a Kriesch Aladár és Nagy Sándor alapította gödöllői művésztelep, Brüll Adél elsősorban a bécsi szecesszió nagypolgárság kedvelte tárgyait és ízlését hozta.

Szegény gazdagok

A villa vendégei általában a fővárosból jöttek, mint például Révész Béla 1926-ban, aki könyvet írt Léda és Ady kapcsolatáról, vagy az Ady-verseket megzenésítő Reinitz Béla titkos barátnője, Héderváry Böske, aki hosszú levelekben számolt be gödöllői kirándulásáról. A két asszony öltözködésben és viselkedésben is nagyon hasonlított egymásra. Héderváry Böske 1929 augusztusában több levélben is beszámolt az akkor éppen Berlinben élő Reinitz Bélának gödöllői nyaralásáról. Az egyik levelet a Gellért Szálló levélpapírján írta, Pesten kezdte, majd Bécsben folytatta: „*Édes, drága Prutyim! Ez a terrorista Adél levitt magával Gödöllőre, s miután rossz bőrbe[n] vagyok, ott lefektet, s mint egy gyereket ápolni fog! Én nehezen mentem bele, de annyira fáradt vagyok, hogy autón meggyünk, nem kerül pénzbe, hát lemegyek pihenni. [...] Anyukádat kihozatom Gödöllőre, hogy lássam. Adél, tudom, mindent elkövet, hogy felhízzaljon, s rendbe hozzon, hát megpróbálom! [...] Ha látom, hogy elég, Annával iratok egy levelet, s hazahozatom magam. Prutyim, édes, írj oda: Erzsébet királynő út, Gödöllő, Diósy.*” Amerikai vendégeit is elvitte Gödöllőre: „*...Adélhoz kivittem őket, hát az egy felejtethetlen est volt. Úgy van berendezve [a villa], hogy mozifelvételt lehetne ott csinálni, álomszerű. [...] Derék ember ez az Adél, látta, hogy segít nekem, hát főzte az amerikaiakat!*”

Egy másik, datálatlan levelében már bizonyos távolságtartással és nem éppen a rajongás és elégedettség hangján számol be a gödöllői kiruccanásról: „*Édes drága jó Pupikám! Hazajöttem szerencsésen a gödöllői rabságból, s örömmel vagyok itt, s új erővel kezdem meg a munkát, nekem Gödöllő jót tett, Dodó, Adél jók voltak hozzám, fizettek utamat és etettek, de ezzel a beteg nővel nem lehet bírni! Valami rémes, reggeltől estig őrzöng, üti a cselédeket,*

Dodóval káromkodik, szidja a testvéreit, és úgy fél tőle mindenki, mint a tűztől! Én csak úgy jöttem ki vele, hogy hallgattam, mert ott beszélni sem szabad. Abba[n] a paradicsomba[n], ahol álomszerű a környezet, nincs egy mosoly, nem hallasz kacagás[t], remeg a kastély – úrnőjétől, mert olyan, mint egy átok a házon! Úgy hogy daczára hogy mindenem megvolt, még Margitot is kihozta nekem, fellélegzettünk, mikor elmentem! De viszont kietettek és én újult erővel kezdek dolgozni, boldog vagyok a 2 szobámmal, s nem cserélek sem a gödöllői kastélyllyal, senkivel a világon! Írtam Adélnak: egy meleg levelet, engem tőr meg, azt mondja, egyedül a világon, no de én nem akarok nála többet levizsgázn! No majd sokat eltraccsolok neked, ha össze kerülnünk! Drága Pupim, ez a nő Pali tőled egy kártyára, levelednek is örült, hát muszáj, hogy megeressz egy levelet, melyben megköszönöd a jószágukat hozzám, hogy egy egészséges Böskét csináltak belőlem! Anyádnak is jó lesz, mert ha nem bolondok, jók az emberhez, s most bizonyára átmegy Anyádhöz, kinek bementem, jobb, ha a nő jön hozzá, mert ott nem bírná ki a veszekedéseket hallgatni.”

Brüll Adél és Diósy Ödön házassága sohasem volt felhőtlen, inkább üzleti szerződés volt, mint szerelmi szövetség. Kevésbé ismert, hogy egyszer el is váltak, 1921. október 5-én Budapesten, majd egy év múlva, 1922. november 6-án újra összeházasodtak a IV. kerületben. Nem tudtak az anyagiakban megegyezni, ezért maradtak együtt. A férjnek életjáradékot kellett volna fizetnie Adél részére, s kárpótolnia a Brüll lányokat azért, mert hozományukat Diósy veszteséges üzletei vitték el.

Kölcsönösen féltékenykedtek egymásra. Adél Bölöniéknek már Berlinből is panaszkodott egy nagyon keserű levélben 1923. november 25-én: „*Alig beszélek most már valakivel, körül vagyok véve fizetett spionokkal, utóbbi időben még a leveleimet is elfogták.*” Később, az 1920-as évek végén Diósy beleszeretett egy csinos, szőke fiatalasszonyba, és kereste az ürügyet a válásra. 1927 januárjából fennmaradt egy magánnyomozó napi jelentése, akit Diósy fogadott fel Adél megfigyelésére: „*csütörtök, január 27. A figyelést de. 8.45-kor kezdtem meg. A figyelt nő du. 5-kor jött le lakásából. A Lipót-körúton kézimunka-üzletbe ment, hol pamutvásárlás után kijöve a túlsó oldalon levő csemegeüzletbe ment, hol szintén vásárolt. Üzletből kijöve a Vilmos császár úton a Bazilika felé haladt, kirakatokat nézegetve. 5.42-kor a Fürdő utca sarkon találkozott a már említett lúdtalpas járáshoz hasonló menésű férfivel (Richtmann), kivel beszélgetve visszatért lakásához, hol 5-6 percnyi várakozás után a férfitől elválva lakásába tért, honnan 10.10 óráig várva nem tért le.*”

Persze Adél is féltékeny volt, barátnője arról számol be leveleiben, hogy állandóan jeleneteket rendezett Dodó szeretője miatt. „*Én csittítottam – írja egyik szokásosan datálatlan levelében Héderváry Böske Reinitz Bélának –, hogy ez nem nagy esett, Te is kivetted a részed stb. [...] De a nő is ronda, ez a férfi tartja az össz testvéreit s neki kényelmet ad, hát mit akar, ha pedig nem bírja, miért nem vál el, undok mind a kettő!*” Az anyagiak fényesek, de nincs boldogság, „szegény gazdagok” – így összegezte véleményét egyik levelében Héderváry Böske, aki Bécsben és ausztriai fürdőhelyeken is gyakran találkozott a Diósy házaspárral.

Rozsnyay Kálmánné Dapsy Gizella (1883–1940), írói nevén Nil volt az a másik barátnő, aki a legközelebb állt Brüll Adélhoz élete utolsó tíz évében. A „magyar szüfraszett”-nek aposztrofált szeghalmi óvónő személyesen akkor találkozott először Adéllal, amikor az meglátogatta betegágyánál a kórházban. A róla adott rajongó leírás, mely TALÁLKOZÁSOK LÉDÁVAL címmel a *Literatura* 1928. februári számában jelent meg, jó képet ad a korosodó, elhízott, de korát sminkkel és elegáns öltözködéssel leplezni akaró, hiú Adélról. „*A látogatási idő mozgalmassága között kiáltva tűnt fel szemembe egy asszonyi alak, nyugat-európai mondaine eleganciájával. Félhosszú tigrisbunda, puha, fehér nemez trottórkalap alól kibújó két tömör, Tizian-ragyogású tincs, camea-vágású nemes profil, erős ko-*

lorittal: ezt láttam előszörre. Aztán felöltött a rendkívül nobilis formájú, angol cipős és svéd kesztyűs lába-keze, a bal karján pólyásgyerek nagyságú violacsokrot hurcolt, jobb keze platinalorgnnettjét fogta, amint rövidlátók módján végigjárt a termen, és az ágyak fejtábláit nézte. Egyszer csak megüti a fülemet egy harangzengésű, csudálatosan mély női hang, mintha Jászai főnemes orgonaszavát bársonyfüggönyök tompa szűrőjén át hallanám. És a csudálatos harangkonkás – Atlantis a tengerfenéken – közvetlen közről duruzsolt a fülembé, s ahogy a babonás, legendás zöld szemek az enyémbé sugárzottak, valami nyugtató, boldog trance-ba hullottam. Halott istenségem istenasszonya fogja a kezemet, Léda eljött hozzám...”

Ez az idealizáló, rajongó, lelkes írás még Adél életében jelent meg; őszintébben mondta el véleményét a házaspár utolsó éveiről Dapsy Gizella férje, Rozsnyay Kálmán Bölöni Györgynek 1935. március 31-én írott levelében, melyet nem a nagy nyilvánosságának szánt: „Az utolsó 10 esztendő alatt L-ék csak velünk tartottak fent érintkezést... Bizony nehezen elviselhető emberek valának! Ha mégis L-ban el nem bűvölt volna annak a hatása, hogy Ady istenasszonya volt, hát nem bírtuk volna ki őket. Örökös cselédiügyek, féltékenységi scénák, idegeinkre menő veszekedések... Ami minket érdekel, irodalom, művészet, az nem volt témakörük. De Ady se!”

Brüll Adél 1934. január 18-án halt meg nagy fájdalmak közepette a pemfigusz nevű hólyagos bőrbetegségben, a Park szanatórium 71-es szobájában. Temetésén, a Kerepesi (ma Fiumei) úti római katolikus temetőben – a *Pesti Napló* 1934. január 21-i számának beszámolója szerint – részt vett Praznovszky Iván volt párizsi követ (testvére annak a Praznovszky Géának, aki megvásárolta a gödöllői villát), Návay Aladár, az egykori monarchia párizsi nagykövetségének attaséja, gyárigazgatók, bankigazgatók, a művészvilágból Révész Béla, báró Hatvany Lajos, Reinitz Béla, Csinszka, aki nem ismerte Lédát, de virágot küldött a ravatalára. Brüll Adél Ady Endre közelében nyugszik a Fiumei úti temetőben. Sírjára a gödöllői kertből származó orgonabokrot ültetett húga, Berta.

Diósy megígérte, hogy Adél halála után gondoskodik felesége leánytestvéreiről, ám ezt az ígéretet nem tartotta be. Bölöni György 1936. február 8-án írta Révész Bélának: „Szegény Berta. Nagyon sajnáljuk... Dodótól ez az elbukó, az életét visszakövetelő s minden megcsúfoláson bosszút álló ember gesztusa volt. De legalább az Adél után járó örökségből nem fosztotta ki? Mert Adélnak szép vagyona volt, amit külön kezelt, s mindig toldozgatott. Amikor egyszer elváltak volt, akkor alapította ezt a vagyont, de ez nem volt akkora, hogy szabad, gangos élet telt volna belőle valahol egyedül Párizsban vagy a Riviérán, s ezért a gödöllői megalkuvást választotta. Mert már az is az összetörtség és az élettől való elbukás volt. Összeszorul a szívem, ahányszor csak rájuk gondolok.” Diósy a Brüll lányokat kiforgatta vagyonukból, majd egy év múlva meghalt ő is, rákban. A Diósy örökösök a gödöllői villából kitétték a Brüll testvéreket, akik igen szűkös körülmények közé kényszerültek. Margit halála után Berta Budapesten lakott egy barátnőjénél, 1954-ben egy debreceni szociális otthonba került, négy év múlva visszaköltözött a fővárosba, ahol különböző szeretetotthonokban lakott 1960-ban bekövetkezett haláláig. Nehéz és örmélen élet jutott neki osztályrészü, mondta Scheiber Sándor Berta felett tartott gyászbeszédében, mely az *Új Élet* 1960. március 15-i számában jelent meg: „Szerény volt, de ugyanakkor büszke és tartózkodó. Sebztten, csalódottan a múltba és olvasmányaiba menekült. És baráti köréhez, amely becsülte, látogatta, törődött vele és kitarott mellette végső percéig.”

A Kenyeres Klárának 1930-ban adott interjúbán azt mondta Brüll Adél: „Majd a halálom után úgysis kikutatnak mindent, és megírják rólam mindent.”